

Pragmatismus bez metafyziky*

Pragmatism Without Metaphysics?

Tomáš Sobek*

Abstrakt

Tento článek má dvě části, které spolu úzce souvisejí. Obě se týkají vztahu metafyziky a pragmatismu v morálním kontextu. První část reaguje na text Marka Káčera „Načo sa trápiť s otázkou existencie ľudských práv?“, ktorý obhajuje pragmatizmus v protikladu k ontologickému prístupu. Káčer, inšpirovaný Rudolfom Carnapom, tvrdí, že ontologickou otázkou, zda opravdu existuje X, bychom měli nahradit praktickou otázkou, zda je užitečné přijmout jazykový systém, který umožňuje mluvit o X. Ve své reakci se pokusím ukázat, že opozice mezi ontologickým a pragmatickým přístupem není tak ostrá, jak ji autor prezentuje. Už samotné myšlení o tom, co by mohlo a mělo být, vytváří ontologické závazky. Tuto skutečnost se pokusím ilustrovat na touze po férovosti ve vztahu k morálnímu pojmu potenciální osoby. Ontologické závazky jsou nedílnou součástí praktické orientace člověka ve světě a v tomto smyslu je ontologický přístup slučitelný s pragmatismem. Druhá část reaguje na jiný text stejného autora, který se také věnuje úloze metafyziky při zdůvodňování lidských práv. Káčer zde používá Humovu tezi, aby ukázal omezený význam metafyziky pro zdůvodnění lidských práv. Snažím se ukázat, že Humova teze, ve své netriviální verzi, je spíše metafyzickou tezí než logickým zákonem. Nicméně, navrhuji způsob, jak se s tímto problémem vyrovnat v pojmech Káčerova pragmatismu.

Klíčová slova

Ontologické závazky; pragmatizmus; osoba v morálním smyslu; aktuální osoba; potenciální osoba; férovost; normativita; Humova teze.

Abstract

This article has two parts that are closely related. Both concern the relationship between metaphysics and pragmatism in a moral context. The first responds to Marek Káčer's text „Why bother with the question of the existence of human rights?“ which advocates pragmatism in opposition to the ontological approach. Káčer, inspired by Rudolf Carnap, argues that the ontological question of whether X exists should be replaced by the practical question of whether it is useful to accept a language framework that allows to talk about X. In my reaction I will try to show that the opposition between the ontological and pragmatic approach is not as sharp as the author presents it. The very idea of what could and should be creates ontological commitments. I will try to illustrate this fact on the desire for fairness in relation to the moral concept of potential person. Ontological commitments are an integral part of human's practical orientation in the world, and in this sense the ontological approach is compatible with pragmatism. The second part responds to another text

* Tento článek je výsledkem badatelské činnosti podporované Grantovou agenturou České republiky v rámci grantu GA ČR GA20-10464S „Kontextuální vazby justifikace lidských práv jako problém právní filosofie“. Za užitečné postřehy k jeho původní verzi autor děkuje Jiřímu Barošovi a Martinovi Haplovi.

** Doc. JUDr. Tomáš Sobek, Ph.D., Katedra právní teorie, Právnická fakulta, Masarykova univerzita, Brno / Department of Legal Theory, Faculty of Law, Masaryk University, Brno, Czech Republic / E-mail: tomas.sobek@law.muni.cz / ORCID: 0000-0003-1097-2009 / Scopus ID: 57195759255

by the same author, which also deals with the role of metaphysics in the justification of human rights. Káčer here uses Hume's dictum to show the limited relevance of metaphysics to the justification of human rights. I am trying to show that Hume's dictum, in its non-trivial version, is a metaphysical thesis rather than a logical law. However, I propose a way to deal with this problem in terms of Káčer's pragmatism.

Keywords

Ontological Commitments; Pragmatism; Person in Moral Sense; Actual Person; Potential Person; Fairness; Normativity; Hume's Dictum.

Úvod

Můj diskuzní příspěvek tvoří dvě části, přičemž každá z nich kriticky reaguje na jeden text Marka Káčera. Tematicky oba Káčerovy texty spojuje snaha minimalizovat roli metafyziky v kontextu zdůvodnění lidských práv. V první části polemizuji s jeho názorem, že metafyziku lze v morálním myšlení zcela nahradit pragmatismem. Na konkrétním příkladu se pokusím ilustrovat, že i pragmatické myšlení předpokládá určité ontologické závazky. Ve druhé části pak reaguji na Káčerův nenápadný pokus postavit Humovu tezi proti metafyzice. Budu argumentovat, že Humova teze, ve své netriviální verzi, není logickým zákonem, ale má metafyzickou povahu. Zároveň ale připouštím, že pragmatismus dokáže metafyzickou otázku, zda je Humova teze pravdivá, nahradit vlastní otázkou, která je podobně zaměřená, ale více praktická. Moje kritická reakce na Káčerovy texty rozhodně neznamená, že bych chtěl zpochybnit jejich intelektuální hodnotu. Právě naopak. Polemizuji s nimi proto, že jsou zajímavé, dobře promyšlené a inspirativní.

1 Ontologie touhy

Marek Káčer ve svém textu „Načo sa trápit' s otázkou existencie ľudských práv?“ vychází z opozice mezi ontologickým a pragmatickým přístupem (nejen) k otázce lidských práv.¹ Nemáme se zabývat otázkou, zda opravdu existuje *X*, ale spíše otázkou, jakou funkci plní *X* ve společenské praxi. Např. ontologickou otázku, zda opravdu existují lidská práva, máme nahradit praktickou otázkou, zda jazyk lidských práv je efektivním prostředkem pro realizaci lidských tužeb (preferencí, účelů). Ve své velmi stručné reakci se pokusím ukázat, že opozice mezi ontologickým a pragmatickým přístupem není tak ostrá, jak ji Marek prezentuje. Budu tvrdit, že už samotné touhy (preference, účely) jsou ontologicky konstruktivní, což ilustruji na touze k férovosti.

Svoji úvahu začnu u Markovy kritiky Alexyho existenciálního argumentu, se kterou v zásadě souhlasím. Alexy tvrdí, že člověk má diskurzivní přirozenost, kterou dokáže rozpoznat, a že toto rozpoznání ho staví před existenciální rozhodnutí, že tento svůj

¹ KÁČER, Marek. Načo sa trápit' s otázkou existencie ľudských práv? *Časopis pro právní vědu a praxi*, Brno: Právnická fakulta MU, 2020, roč. 28, č. 4, s. 547–564. DOI <https://doi.org/10.5817/CPVP2020-4-1>. Dostupné z: <https://journals.muni.cz/cpvp/article/view/13725>

potenciál realizuje.² Marek správně namítá, že schopnost diskurzivní racionality je pouze jednou z mnoha složek lidské přirozenosti a že člověk má k dispozici pluralitu možností sebe-realizace. Člověk nemusí udělat zrovna existenciální rozhodnutí, že bude žít jako diskurzivní bytost. Může se např. rozhodnout, že realizuje svůj přirozený lidský potenciál k aristokratickému heroismu nebo ke spiritualitě v tiché kontemplaci. Jednotlivec sice stojí před nutností existenciální volby, jakým člověkem chce být, ale rozhodnutí žít jako diskurzivní bytost je pouze jednou z možností v nabídce.

Moje argumentace může vyjít z docela triviální teze, že jestliže je někdo osobou v **morálním** smyslu, pak tento fakt nemůže být výsledkem jeho vlastního existenciálního rozhodnutí.³ Nikdo není osobou jenom proto, že se rozhodl být osobou. Je to vyloučeno, neboť už samotný čin existenciálního rozhodnutí předpokládá schopnosti osoby. Vždyť existenciální rozhodnutí je komplexní výkon, který zahrnuje sebe-reflexi (rozpoznání své přirozenosti), sebe-schválení (přijetí své přirozenosti) a sebe-determinaci (rozhodnutí realizovat svoji přirozenost). Jen osoby disponují nutnými psychologickými předpoklady, aby učinily nějaké existenciální rozhodnutí. V tomto smyslu je ideál sebe-realizace vždy *osobním* životním ideálem. Všimněme si, že zde nemluvím o ontologii. Zatím jsem pouze zmínil psychologické předpoklady nějakého činu.

Nyní zaměřme svoji pozornost na funkci pojmu osoby v běžné morální praxi. Tento přístup by měl plně vyhovět Markově pragmatismu. Morální praxe je z velké části tvořena morálním hodnocením aktérů za jejich činy. Někoho morálně oceňujeme za jeho správné jednání, nebo naopak kritizujeme za jeho nesprávné jednání. Důležité přitom je, že rozlišujeme, co lze připsávat jeho osobě. Nikdo není morálně odpovědný za něco, co nezáviselo na něm, co nemohl mít pod vlastní kontrolou. Např. skutečnost, že někdo má vrozenou mentální vadu nebo že se narodil do chudé rodiny, je smůla jeho života, za kterou nenese osobní odpovědnost. Není férové ho kritizovat za něco takového. A naopak skutečnost, že někdo má vrozený talent nebo že se narodil do bohaté rodiny, není jeho osobní zásluha, ale jen štěstí jeho života. Pojem osoby je v centru morálního myšlení už proto, že umožňuje rozlišovat morálně relevantní faktory hodnocení. Faktory jednání, které nezávisí na osobě aktéra, jsou morálně irelevantní. Tuto skutečnost hezky ilustruje Rawlsův myšlenkový experiment se závojem nevědomosti, který zakrývá informace o loterii života, protože jsou morálně irelevantní.⁴ Opět si všimněme, že dosud nemluvím o ontologii. Pouze jsem zmínil funkci pojmu osoby v praxi morálního hodnocení.

² ALEX, Robert. Menschenrechte ohne Metaphysik? In *Deutsche Zeitschrift für Philosophie*, 2004, roč. 52, č. 1, 2004, s. 21. DOI <https://doi.org/10.1524/dzph.2004.52.1.15>; ALEX, Robert. Law, Morality, and the Existence of Human Rights. *Ratio Juris*, 2012, roč. 25, č. 1, 2012, s. 11. DOI <https://doi.org/10.1111/j.1467-9337.2011.00499.x>

³ V tomto textu používám pojem osoby jen v **morálním** smyslu. Jinými slovy, nemluvím zde o **právní** osobnosti.

⁴ RAWLS, John. *The Theory of Justice*. Harvard, 1971 (1999), s. 118.

Vraťme se k otázce existenciálního rozhodnutí. Někteří lidé mají schopnosti osoby, a proto dokáží učinit nějaké existenciální rozhodnutí.⁵ Někteří lidé ale tyto schopnosti nemají, např. protože trpí vážnou poruchou mozku. Nicméně, asi neřekneme, že porucha mozku je součástí jejich lidské přirozenosti. Spíše řekneme, že tato porucha zablokovala možnost, aby realizovali svoji lidskou přirozenost. Kdybychom měli k dispozici lékařské prostředky, jak ji odstranit, udělali bychom to. Tito lidé jsou potenciálními osobami v tom smyslu, že kdybychom onu překážku včas odstranili, stali by se aktuálními osobami stejně jako jsme my.⁶ Skutečnost, že zrovna oni měli smůlu, je morálně irrelevantní. Mohlo se to přihodit komukoli z nás.⁷ Za závojem nevědomosti nevím, zda se to stane někomu jinému, nebo se to přihodí mně. Od takových nahodilostí odhlížíme, když uvažujeme z morálního hlediska.⁸

Pojem potenciální osoby nás už přivádí na půdu ontologie. Úvahy o potenciálních osobách se totiž neomezují na otázku empirické existence, ale vyžadují též zvážení toho, co je možné a co je nutné, co je esenciální a co je nahodilé. Na první pohled se může zdát, že nakonec jen potvrzují Markův názor. Nejde o to, zda opravdu existují potenciální osoby, ale o to, že chceme být féroví a pojem potenciálních osob nám to umožňuje. Pragmaticky jsme přijali ontologicky zatížený pojem, abychom realizovali svoji touhu být féroví. Můžeme to vyjádřit praktickým sylogismem:

1. Jestliže chceme být féroví, měli bychom akceptovat pojem potenciální osoby.
2. Chceme být féroví.
3. *Tedy*: Měli bychom akceptovat pojem potenciální osoby.

⁵ Anonymní recenzent mě vyzval, abych upřesnil, v čem se můj přístup liší od Alexyho. To není snadné, protože Alexy se v této věci vyjadřuje poněkud krypticky. Nicméně, jeho kantovskou úvahu lze rekonstruovat následovně: Lidská aktivita má povahu plnohodnotného jednání, na rozdíl od pouhého podléhání inklinací, když ztělesňuje svobodné rozhodnutí pro realizaci určité možnosti. To znamená, že již samotný pojem jednání, který je centrálním pojmem pragmatismu, je metafyzicky zatížený. Viz ALEXY, Robert. Normativity, Metaphysics and Decision, In: BERTEA, Stefano a George PAVLAKOS (eds.). *New Essays on the Normativity of Law*. Hart Publishing, 2011, s. 227–228.

⁶ Srovnej KAGAN, Shelly. What's Wrong with Speciesism? In: *Journal of Applied Philosophy*, 2016, roč. 33, č. 1, s. 1–21. DOI <https://doi.org/10.1111/japp.12164>

⁷ BAUER, Nathan a David SVOLBA. Justice at the Margins: The Social Contract and the Challenge of Marginal Cases. In: *Southern Journal of Philosophy*, 2017, roč. 55, č. 1, s. 51–67. DOI <https://doi.org/10.1111/sjp.12209>

⁸ Doris Schroeder argumentuje, že snaha založit lidská práva na lidské důstojnosti v Kantově smyslu znamená obětování univerzality lidských práv, protože tato koncepce lidské důstojnosti se netýká všech lidí, ale pouze aktuálních osob. Viz SCHROEDER, Doris. Human Rights and Human Dignity: An Appeal to Separate the Conjoined Twins. In: *Ethical Theory and Moral Practice*, 2012, roč. 15, č. 3, s. 323–335. DOI <https://doi.org/10.1007/s10677-011-9326-3>; Viz také WOLTERSTORFF, Nicholas. Why Naturalism Cannot Account for Natural Human Rights. In: CLARK, Kelly James (ed.). *The Blackwell Companion to Naturalism*. John Wiley & Sons, Inc., 2016, s. 447–461. DOI <https://doi.org/10.1002/9781118657775.ch31>

Tak jednoduché to však není. Nelze oddělit dva samostatné kroky. Nejprve toužit po férovosti a teprve následně akceptovat pojem potenciální osoby. Co zde znamená toužit po férovosti? Nejspíš to znamená, že preferujeme takový přístup k druhým osobám, který odhlíží od morálně irelevantních faktorů. Jestliže druhé osoby chápeme úzce jako aktuální osoby, pak premisa (1) není pravdivá. A jestliže druhé osoby chápeme tak široce, že zahrnujeme i potenciální osoby, pak (1) je pravdivá, ale zároveň to znamená, že pojem potenciální osoby se uplatňuje již v touze po férovosti. Markův pragmatismus (inspirovaný Rudolfem Carnapem) je založený na tezi, že ontologické závazky na sebe bereme přijetím určitého jazyka, což děláme za účelem plnění svých tužeb či preferencí.⁹ Já ale tvrdím, že ani naše touhy a preference nejsou ontologicky neutrální. Touhy jsou kontrafaktuální postoje. Neomezují se na to, jaký svět je. Když po něčem toužím, pozitivně hodnotím nějaké alternativy toho, jaký by svět **mohl** být. Touha po takovém světě, ve kterém každý člověk má příležitost k sebe-realizaci, je touha, která již implicitně pracuje s pojmem potenciální osoby. Když např. toužím, aby i člověk s vážnou poruchou mozku, kterou nyní neumíme léčit, měl příležitost k sebe-realizaci, nahlížím na něj jako na potenciální osobu. A jestliže pod vlivem této touhy přijmu jazyk, který ve svém slovníku zahrnuje termín „potenciální osoba“, pak dělám jen to, že explicitně formuluji svůj ontologický závazek, který již implicitně mám.

Myslím ale, že můj přístup se od toho Markova nakonec moc neliší. Ontologické závazky jsou neoddelitelnou součástí praktické orientace člověka ve světě. Lékař, který se snaží najít lék na těžkou demenci, pracuje v ideji, že člověk s těžkou demencí je z morálního hlediska potenciální osobou. Své úsilí směřuje k tomu, aby se i takoví lidé stali aktuálními osobami. A chovatel psů, který šlechtí inteligentní psy v naději, že vyšlechtí psí plemeno, které dosáhne psychologických předpokladů pro osobu, pracuje v ideji, že schopnosti osoby nejsou vyhrazeny pouze pro lidský druh. Jeho šlechtitelský projekt vychází z (možná naivního) předpokladu, že potenciál stát se osobou dřímá i v psovitých šelmách a že je žádoucí tento potenciál odemknout. Lékařův a šlechtitelův projekt bychom asi kvalifikovali odlišně. Zatímco lékař se snaží vyléčit nemoc, tedy napravit určitou vadu, šlechtitel se snaží proměnit zdravé psy na něco jiného.¹⁰ Nicméně, kdyby se šlechtiteli jeho záměr podařil, nejspíš by to ovlivnilo naše vnímání současných psů a možná i ostatních zvířat.¹¹ Lidé se snaží měnit svět podle svých představ o tom, co je možné

⁹ Srovnej CARNAP, Rudolf. *Empiricism, Semantics, and Ontology* (1950). In: BENACERRAF, Paul a Hilary PUTNAM (eds.). *The Philosophy of Mathematics: Selected Readings*. Cambridge, 1984, s. 241–257. DOI <https://doi.org/10.1017/CBO9781139171519.013>; Viz také SOBEK, Tomáš. *Metaethics of Human Rights: An Expressivist Approach*. In: *Rechtstheorie*, 2019, roč. 50, s. 493–519. DOI <https://doi.org/10.3790/rth.50.4.493>

¹⁰ CAMOSY, Charles Christopher. *Peter Singer and Christian ethics: beyond polarization*. Cambridge, 2012, s. 36. DOI <https://doi.org/10.1017/CBO9781139043304>

¹¹ David Stamos upozorňuje, že lidskoprávní myšlení, které předpokládá nepřekročitelnou propast mezi člověkem a ostatními zvířaty, je v jasném rozporu s evoluční teorií. Viz STAMOS, David. *The myth of universal human rights*. Routledge, 2013.

a správné. A tyto své představy pak korigují podle dosažených výsledků. Ontologické úvahy nemají ryze deskriptivní povahu.¹² Jejich účelem není provést inventuru výbavy světa, tedy sepsat seznam toho, co ve světě skutečně existuje. Hlavním účelem ontologie je spíše praktické sebe-porozumění. Uvědomění si vlastních ontologických závazků člověku pomáhá k lepšímu pochopení toho, co dělá, resp. o jaký projekt sebe-realizace usiluje. Neshodneme-li se ohledně existence nesamozřejmých entit (např. potenciálních osob), často je to proto, že se neshodneme už v názoru, jaký by svět mohl a **měl** být.

2 Humova teze proti metafyzice?

V první části jsem se pokusil vyargumentovat, že Markův pragmatismus nemůže zcela nahradit metafyziku. Nemůže ji nahradit, protože pragmatické myšlení se neobejde bez ontologických závazků. Nicméně, Markovo nemilosrdné tažení proti uplatnění metafyziky při zdůvodnění lidských práv má hlubší kořeny, které se týkají samotné povahy normativity. Můžeme to sledovat již v jeho starším textu „O úlohe metafyziky při odôvodňovaní ľudských práv“, kde tematizuje mimo jiné i slavnou Humovu tezi.¹³ Pečlivě zde rozlišuje mezi evolučním vysvětlením deskriptivního faktu, že lidé si osvojili koncept lidských práv, a ospravedlněním morálního názoru, že lidé si tento koncept měli osvojit, resp. že bylo správné, aby to udělali. Toto rozlišení je důležité, neboť ze samotného faktu, že lidé si osvojili koncept lidských práv, nevyplývá, že bylo správné, aby to udělali. Rozhodně neplatí obecný princip, že cokoli děláme, děláme správně.

Nyní se již dostáváme k Humově tezi, podle které z ryze deskriptivních premis nelze korektně deduktivně odvodit normativní závěr. Nebo stručněji: Z toho, co je, nevyplývá, že něco má být. Marek říká, že Humova teze je logicky založená na konzervativní povaze deduktivního vyplývání. V závěru deduktivně platného úsudku se nemůže objevit informace, která nebyla (alespoň implicitně) již obsažená v jeho premisách.¹⁴ Tento výklad velmi dobře odpovídá tomu, jak sám Hume rozuměl své tezi.¹⁵ Marek se také nemýlí, když konstatuje, že Hume nevztahoval pojem deskriptivních premis pouze na empirické soudy, ale také na metafyzické soudy (např. o existenci Boha). Následně dospívá

¹² Srovnej THOMASSON, Amie L. *Norms and Necessity*. Oxford, 2020. DOI <https://doi.org/10.1093/oso/9780190098193.001.0001>

¹³ KÁČER, Marek. O úlohe metafyziky při odôvodňovaní ľudských práv. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2016, roč. 24, č. 3, s. 339–350. DOI <https://doi.org/10.5817/CPVP2016-3-2>. Dostupné z: <https://journals.muni.cz/cpvp/article/view/6152>

¹⁴ Nemluvím zde o tzv. formálním vyplývání, tedy o vyplývání na základě logické struktury premis a závěru. Mluvím o tzv. materiálním vyplývání, tedy o tom, že v závěru jsou pouze takové informace, které jsou již (alespoň implicitně) obsaženy v premisách. Viz např. klasická práce KNEALE, William a Martha KNEALE. *The Development of Logic*. Oxford, 1962, s. 761.

¹⁵ HUME, David. A Treatise of Human Nature (1739–1740). In: SAYRE-MCCORD, G. (ed.). *Moral Philosophy*. Hackett Publishing Company, 2006, s. 77. DOI <https://doi.org/10.1093/oso/instance.00046221>

k docela nekontroverznímu závěru, že metafyzické premisy, pokud jsou samy deskriptivní, nemohou suplovat roli normativních premis. Jinými slovy, není důležité, zda je premisa metafyzická, ale zda je normativní.

Tuto Markovu úvahu považuji za správnou. Nicméně, mám intenzivní pocit, že jeho text v sobě skrývá určitý potenciál k nedorozumění. Možná ten pocit ve mně vyvolala docela nenápadná skutečnost, že Marek pojmenoval klíčovou kapitolu: „Humova téza proti metafyzice“. Čtenář tak může získat dojem, že když přijde na vztah faktů a norem, Humova teze jakožto **logické** pravidlo odkáže metafyziku do patřičných mezí. Pokusím se ukázat, že tak jednoduché to není, protože Humova teze, ve své netriviální verzi, je spíše metafyzickou tezí než logickým zákonem. Jinými slovy, ohánět se Humovou tezí znamená ohánět se metafyzikou. Pro účely své argumentace definuji první verzi Humovy teze následovně:

HTN: Jestliže jsou všechny premisy nenormativní, pak z nich nemůže vyplývat normativní závěr.

Normativní soudy zde definuji jako takové soudy, které obsahují informaci o tom, co má být. Nenormativní soudy pak jako ty ostatní, tedy jako soudy, které takovou informaci neobsahují. Vzhledem k tomu, že na vyplývání klademe požadavek konzervativnosti, je Humova teze (ve světle mých definicí) triviálně platná. Kdyby všechny premisy byly nenormativní, ale závěr byl normativní, pak by závěr obsahoval nějakou novou informaci, kterou premisy neobsahují. A proto by závěr nevyplýval z premis. Problém je v tom, že není snadné identifikovat, zda premisa je normativní. Neexistuje syntaktická metoda, která by takovou identifikaci zaručila. Rozhodně se nelze spoléhat na to, že určitá věta obsahuje, či neobsahuje nějaké slovní spojení. Například věta „Soused mi řekl, že bych se měl oženit,“ asi není normativní, i když se tu říká, že bych měl něco udělat. A naopak věta „Oženit se je to nejlepší, co můžu udělat,“ asi je normativní, i když se tu neříká, že bych měl něco udělat. Možná, že nejlepší testování je v inferencích. Zdá se mi, že inference „Soused mi řekl, že bych se měl oženit, a proto bych se měl oženit,“ není deduktivně platná. A naopak mi přijde, že inference „Oženit se je to nejlepší, co můžu udělat, a proto bych se měl oženit,“ je deduktivně platná.¹⁶ Jenomže to znamená, že se více spoléhám na svoji intuici ohledně vztahu vyplývání než na svoji intuici ohledně normativní povahy premis.

HTN není moc zajímavá. Humova teze v této verzi pouze potvrzuje předložené definice. Mnohem zajímavější je, zda z empirických premis může vyplývat normativní závěr. Ovšem otázka, zda všechny empirické fakty jsou samy o sobě nenormativní, již stojí mimo kompetenci logiky. Názor, že svět empirických faktů jako takový je normativně

¹⁶ FELDMAN, Fred. *Doing the Best We Can*. Dordrecht, 1986. DOI <https://doi.org/10.1007/978-94-009-4570-8>; ZIMMERMAN, Michael J. *The concept of moral obligation*. Cambridge, 1996. DOI <https://doi.org/10.1017/CBO9780511624681>

neutrální, resp. hodnotově bezbarvý, je metafyzickým názorem o povaze světa. Teprve když tento metafyzický názor zkombinujeme s HTN, dostaneme následující verzi Humovy teze:

HTE: Jestliže jsou všechny premisy empirické, pak z nich nemůže vyplývat normativní závěr.

HTE již není tak triviální, ani tak samozřejmá jako HTN. Ale právě proto je zajímavější. Je-li někdo přesvědčený, že normy či hodnoty jsou vetkány do samotného přediava empirické reality, pak HTE odmítne. Pro předmoderního člověka je svět empirických faktů sám o sobě doslova plný informací či znaků o tom, co je správné. V jeho perspektivě jsou tyto normativní informace v empirických faktech nějak zakódované. A když je někdo umí dekodovat, pak např. i z letu ptáků, psích jater nebo konstelace nebeských těles může vyčíst, co by se mělo udělat.¹⁷ Moderní myšlení, nejen pod vlivem osvícenství, odkouzlo svět.¹⁸ Pro moderního člověka je svět empirických faktů (sám o sobě) jen neosobním a hodnotově neutrálním mechanismem kauzálních vztahů.¹⁹ Normy a hodnoty již nejsou imanentní empirickým faktům, ale jsou aplikovány na empirické fakty zvnějšku. Svět již není zdrojem a garancí své vlastní správnosti, což podporuje ochotu člověka měnit svět podle svých představ o tom, co je správné. Předpoklad, že empirické fakty nemají v sobě zakódovaný normativní obsah, je metafyzický, a proto ani Humova teze (ve verzi HTE) není metafyzicky neutrální. Předmoderní člověk může konzistentně akceptovat HTN a zároveň odmítnout HTE. Když někdo odmítne HTN, dopustí se triviální logické chyby. Ale když odmítne HTE, může to být jeho metafyzický názor. Takový názor na povahu světa je v dnešní době možná podivný, možná je již dávno překonaný, nebo dokonce směšný, ale není logicky vadný. Marek říká, že není důležité, zda je premisa metafyzická, ale zda je normativní. Nic proti tomu. Jenomže samotná otázka, které druhy premis jsou normativní, je (alespoň na nejobecnější úrovni) metafyzická.

Hlavním praktickým účelem logiky je mít své myšlení pod racionální kontrolou. Potřebujeme se vyhnout tomu, aby se v závěru deduktivního argumentu pokoutně objevila nová informace, kterou jsme nepřijali (alespoň implicitně) již v jeho premisách. V případě normativních informací je respektování tohoto požadavku na transparentci mimořádně důležité. Nechceme totiž, aby někdo vytahoval direktivy o tom, co bychom měli dělat, jako králíky z klobouku bez opory v předložených důvodech. Marek zaměřil svoji

¹⁷ Marek cituje Hanse Kelsena, který uvádí příklad předmoderního myšlení. Když chřestýš vydává svůj typický chřestivý zvuk, dává lidem příkaz (nebo alespoň dobrou radu), aby se mu vyhnuli.

¹⁸ Viz např. LEHMANN, Hartmut. *Die Entzauberung der Welt: Studien zu Themen von Max Weber*. Wallstein, 2009.

¹⁹ Jestliže svět přírodních faktů je sám o sobě hodnotově neutrální, pak přírodní vědy nejsou svými vlastními silami způsobilé k hodnotovému poznání. „*Mentalita odkouzlení je optimistická obledně nabytí (faktuálního) poznání přírody, ale pesimistická obledně poznání hodnot.*“ Viz ASPREM, Egil. *The problem of disenchantment*. Brill, 2014, s. 2. DOI <https://doi.org/10.1163/9789004254947>

pozornost na tento logický aspekt Humovy teze (ve verzi HTN), což je samozřejmě v pořádku. Na druhé straně, Humova teze, ve své netriviální verzi HTE, není primárně určená k identifikaci logické chyby. Spíše ji použijeme k identifikaci metafyzické neshody. Můžeme pak např. říct: *Odvozuješ normativní závěr z empirických faktů? Zřejmě se domníváš, že svět empirických faktů sám o sobě plně determinuje, co je správné. My si ale myslíme, že svět empirických faktů jako takový je normativně prázdný. Podle našeho názoru hledáš zdroj normativity na špatném místě.* Pro účely takové argumentace lze Humovu tezi rovnou přeformulovat jako plnokrevnou metafyzickou tezi:

HTM: Žádný normativní fakt není plně determinován pouze empirickými fakty²⁰

Marek si všímá skutečnosti, že lidé si vytvářejí metafyzické narativy s normativním obsahem, které jim pomáhají v praktické orientaci ve světě. Opírá se Humova teze, v metafyzické verzi, také o nějaký narativ? A jak by takový narativ mohl vypadat? Třeba následovně: Vezměme, že Stvořitel se rozhodl, že vytvoří realitu, včetně morálních faktů. Nejprve vytvoří celý svět empirických faktů. Podle HTM ale se svým dílem ještě není hotový. Empirické fakty, samy o sobě, nefixují morální fakty, a proto morální fakty ještě musí být doplněny.²¹ Osobně se s takovým narativem neidentifikuji. Nikoli proto, že je to narativ stvoření světa, ale proto, že používá slovník morálních faktů v metafyzickém smyslu. A robustní morální realismus není moje preferovaná metaetická teorie.²² Ostatně, totéž platí pro HTM, a proto bych raději zůstal u HTE. Spíše bych se uměl identifikovat s následujícím narativem: Představme si, že nějaký geniální přírodovědec jednou objeví tzv. teorii všeho, takže perfektně pozná celý svět přírodních faktů. Z empirického hlediska bude vševědoucí. Podle HTE mu ani tato úžasná znalost (sama o sobě) nebude stačit k zodpovězení jednoduché praktické otázky: Co bych měl dělat?

Když se mě někdo zeptá, zda vím, že HTE je pravdivá, upřímně mu odpovím, že nevím. Neumím vyloučit, že svět empirických faktů má v sobě zakódované nějaké normativní informace. Ani netuším, jak tuto věc přezkoumat. Akceptuji HTE, protože akceptuji spíše zmíněný narativ než opačný narativ, který by znamenal, že perfektní přírodovědné poznání (samo o sobě) postačuje k morálnímu poznání. Humova teze, ve své netriviální verzi, rozhodně není spojencem Markova tažení proti metafyzice. Nicméně, Marek má k dispozici efektivní odpověď z pozic svého pragmatismu: Neptejme se, zda HTE

²⁰ Barry Maguire a Jack Woods nabízí velmi zajímavý pokus definovat metafyzickou verzi Humovy teze pomocí tzv. grounding theory. HTM by pak v angličtině zněla takto: No normative fact is fully grounded just by empirical facts. Srovnej MAGUIRE, Barry. Grounding the Autonomy of Ethics. In: SHAFER-LANDAU, Russ (ed.). *Oxford Studies in Metaethics*, 2015, roč. 10, s. 188–216. DOI <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780198738695.003.0008>; MAGUIRE, Barry a Jack WOODS. Model theory, Hume's dictum, and the priority of the ethical. In: *Ergo*, 2015, roč. 1, č. 1, s. 1–22; WOODS, Jack. *On Vacuous Grounding: The Case Study of Ethical Autonomy*. (2017, manuskript).

²¹ Srovnej SINGER, Daniel J. Mind the Is-Ought Gap. In: *Journal of Philosophy*, 2015, roč. 112, č. 4, s. 195. DOI <https://doi.org/10.5840/jphil2015112412>

²² SOBEK, 2019, op. cit., s. 493–519.

je pravdivá. Spíše si položíme praktickou otázku, zda epistemická dělba práce mezi přírodními vědami a morální filozofií je užitečná věc. Metody práce empirického výzkumu a morální argumentace jsou natolik odlišné, že tato dělba práce asi dává dobrý smysl. Nemluvě o tom, že přírodní vědy i morální filozofie poskytují pozoruhodné výsledky. Pragmatismus nedokáže vyvrátit metafyziku, ani ji nedokáže odkázat do patřičných mezí, ať už se tím myslí cokoli. Nicméně, může podávat návrhy, jak přeformulovat metafyzické otázky, aby měly praktický význam.